

2. Konu: Tarihsel Derinlik: Feodal Toplumdan Modern Sosyal Politikaya

SHB 232 Sosyal Refah Sistemleri ve Sosyal Politika

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

Feodalite

Feodal toplumda yoksulluk:

- Doğal,
- Değiştirilemez,
- Kaderci

bir olgu olarak görülürken; modern toplumda toplumsal olarak üretilen bir sorun olarak kavranmaya başlanmıştır.

Ticaretin gelişmesi, coğrafi keşifler, sanayi öncesi üretim biçimleri ve sınıfsal yapıların dönüşümü, sosyal politikanın düşünsel zeminini hazırlamıştır.

Bu tarihsel analiz, sosyal hizmet açısından “sorunların doğallaştırılmasına karşı eleştirel duruş” geliştirilmesinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Feodalite

- Feodalite, "***mülkiyet ve egemenliğin birbirine katıldığı***", siyasal iktidar ile ekonomik iktidarın aynı kişide birleştiği (Macfarlane, 1993: 211) ve dönemin üretim yapısı kadar yönetim yapısını da anlatan bir kavram olmaktadır.
- Toprağın toprak sahipleri arasında bölünüşü, bu topraklar üzerinde siyasal iktidarın da bölünüşü anlamına geliyordu. Bu feodal yapı, Doğu'daki gibi iktidarın tek elde toplanması, merkezileşmesi ve mutlaklaşmasını önüyor, ancak çok otoriteli bir düzende siyasal istikrarsızlığa da neden oluyordu.

Feodal Sınıflar

- Huberman feodal toplumun üç sınıftan oluştuğunu söylüyor, "**dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar; yani kilise sınıfıyla askeri beslemek için çalışan insanlar**" (Huberman, 1991: 11). Gerçekten ortaçağın *tek üretici sınıfı köylülerdi*, hem kilise hem de toprak sahibi için çalışırlardı; yine de ne ezilmekten ne de günahkâr olmaktan kurtulabilirlerdi. Bunlar arasında *serfler* toprakla birlikte alınıp satılabilirlerdi, bağlı oldukları topraktan kaçmaları mümkün değildi ve yakalandıklarında çok ağır şekilde cezalandırılırlardı. Serflerin yanı sıra *özgür köylüler* de vardı, ancak lordun toprağını kiracı veya ortakçı olarak işleyen bu köylüler de lorda bağımlıydılar; örneğin hayatlarındaki her şey için ya toprak sahibinden ya da kiliseden izin almak zorundaydılar.

Feodal Yapının Çözölüşü

Ticaret geliştikçe pazarlar ve kentler büyüdü, zenginlik arttı ve el değıştirdi, köylüler de toprak sahibinden bağımsız biçimde toprağına sahip olma ve pazar için üretim yapma olanağına kavuştular. Ticaretin ve kentlerin gelişmesi ise, adına burjuva veya kentsoylu denilen yeni bir sınıfın doğması ve büyümesine yol açtı. Bu sınıf büyüdüğü, giderek feodalitenin iktidarına karşı koyan bir güç olarak ortaya çıktı ve feodal yapıda önce zayıflama, sonra da yıkıma doğru giden bir süreç başladı.

Feodal Yapının Çözülüşü

- Topraktan gelen geliri de, gücü de azalan feodaliteye karşın, merkezi bir otorite kurmak ve sürekli bir ordu oluşturmak ihtiyacı duyan kral ve prensler de yeni işbirliği ve destek arayışıyla burjuvaziye yönelmektedirler. Burjuvazi, feodalizme ve bölünmüş siyasal otoriteye karşı ulusal bütünlüğün ve ulusal devletlerin kurulmasının arkasında önemli bir güç olmuştur

Endüstrileşme ve Kapitalist Birikim

Endüstrileşme, nam-ı diğer "*pamukla buharın evlenmesi*" birçok açıdan bir devrimdir. 1776 yılında İngiltere-Birmingham'da Watt'ın ilk kez buhar gücünü dokuma endüstrisinde kullandığını biliyoruz. Böylece, buhar gücüyle çalışan iplik eğirme makineleri ve dokuma tezgâhları devreye sokularak, insan gücünün başaramayacağı ölçüde üretim yapma olanağı sağlandı. Sonra buharlı lokomotifler, gemiler derken, elektriğin endüstride kullanılmaya başlanmasıyla endüstriyel üretimin egemen olduğu yepyeni bir çağa doğru yol alındı.

Endüstrileşme ve Kapitalist Birikim

Artık endüstriyel zenginlikler, teknolojik buluşlar, yeni enerji kaynaklarının çağı açılmış; hem dünyayı hem de toplumları önemli ölçüde değiştiren bir başka çağa girilmiştir. Kuşkusuz, ortaçağdan ve küçük üretimden endüstriyel üretime geçiş birden olmamış, çok aşamalı bir seyir izlemiştir.

Üretim Sistemindeki Tarihsel Aşamalar:

Ev veya aile içinde
yapılan üretim
(erken ortaçağ):
Üretim, satış için
değil kendi
ihtiyaçları için
yapılmaktadır.

Lonca sistemi içinde
yapılan üretim
(ortaçağ boyunca):
Çırak, kalfa, usta
ilişkisi içinde küçük
bir pazar için yapılan
ve emeğin değil
emeğin ürününün
satıldığı üretim.

Eve iş verme sistemi
(16.-18. yüzyıllar
arası): Artık, emeğin
hammaddeden de,
üretim araçlarından
da ayrılarak ücretli
ve parça başı iş
yaptığı üretim.

Fabrika sistemi (19.
yüzyıldan sonra): Ev
dışında büyük
işyerlerinde yapılan,
emek ve sermayenin
birbirinden iyice
ayrılıp sermayenin
daha da önem
kazandığı üretim.

Endüstrileşme ile Gelen Yenilikler:

Üretim güçleri farklıdır; sermaye ve teknoloji en ön sırayı almaktadır.

Üretim ilişkileri farklıdır; emek giderek üretimden kopmakta ve sermayeye bağımlı hale gelmektedir.

Burjuvazi sanayi burjuvasına dönüşmekte, toplumun en güçlü kesimi olmaktadır.

Üretim yığın, seri ve standart hale gelmekte, büyük işletmeler ortaya çıkmaktadır.

Ulaşım ve iletişim arttıkça, üretim de pazarlar da büyümektedir.

Kapitalizm ve Dayandığı Doğal Haklar Söylemi

- Avrupa'da önemli bir güce ulaşan burjuvazi, kendi gelişimini sürdürmek için bir yandan üretimde ve ticaretle serbesti istiyor, öte yandan ekonomik gücünü siyasal güce dönüştürmenin yollarını arıyordu. Bunun için, tahtta oturan krala karşı kendi iktidarının "meşruiyet-haklılık" zeminini hazırlaması gerekiyordu ve bu düşünceyi "doğal haklar" anlayışında buldu. Liberalizmin varlık kazanmasındaki en büyük güç, bu düşünce sistemine ihtiyaç duyan burjuvazi olmuştur.

Dönemin Önemli Düşünürleri ve Görüşleri:

John Locke (1632-1704): Aynı türden yaratıkların aynı doğal çıkarlara sahip olduğunu ve kimsenin kimseye kulluk etmeksizin yaşama hakkı bulunduğunu savunmuştur.

Montesquieu: Yasama, yürütme ve yargı erklerinin farklı ellerde toplanması gerektiğini ifade eden erkler ayrılığı ilkesini dile getirmiştir.

Rousseau (1712-1778): İnsanların özgür ve eşit doğduğunu, birlikte yaşamak için herkesin eşit ortak olduğu bir "toplumsal sözleşme" fikrini ortaya atmıştır.

Dönemin Çalışma Koşulları ve "Yeni Feodalite"

- Burjuvazi için bu haklar arasında en kritik olanı mülkiyet hakkı ve girişim özgürlüğüydü. Bu fikirler, monarşinin dayanağını ortadan kaldırarak burjuvaziye ülke yönetimine katılma yollarını açmıştır. 1789 Fransız İhtilali bu ittifakın bir sonucudur; ancak devrim sonrasında yapılan yasalar emeği değil, daha çok mülkiyeti koruyacak biçimde düzenlenmiştir.

Dönemin Çalışma Koşulları ve "Yeni Feodalite"

Endüstriyel üretim yoğun bir emek kullanımı gerektirirken, emeği koruyacak hiçbir kuralın olmaması tam bir sömürü düzeni yaratmıştır. Kentlerde mülksüz, parasız ve işsiz yığınlar "proletaryayı" oluşturmuştur.

Çalışma Saatleri: 1830'larda günlük 14-16 saati bulan çalışma saatleri mevcuttu. Bu saatlerin 10 saate indirilmesi teklifi, dönemin egemen düşüncesince "özgürlük kısıtlaması" olarak görülmüştür.

Ücretler: Liberal iktisatçılar (Ricardo, Malthus) "geçimlik ücret" anlayışını savunuyorlardı; yani ücret, işçinin sadece yaşaması ve neslini sürdürmesi için gereken seviyede olmalıydı.

Dönemin Çalışma Koşulları ve "Yeni Feodalite"

- Kadın ve Çocuk Emegi: Aile gelirini yükseltmek için kadınlar ve çocuklar da fabrikalara girmiş, bu durum ücretlerin daha da düşmesine yol açmıştır. Kadınlar, erkeklerin aldığı ücretin neredeyse yarısına çalıştırılmaktaydı.
- Güvencesizlik: İşsiz kalındığında veya hastalanıldığında hiçbir gelir söz konusu değildi; iş kazası sigortası gibi kavramlar için 1890 sonrasını beklemek gerekecekti.

Bu tablo sonucunda, eski feodalitenin yerini sanayi burjuvazisinin oluşturduğu "yeni feodalite" almıştır. Sermaye ve siyasal güç burjuvazide yoğunlaşırken, yoksulların ve kadınların hakları için ayrı bir mücadele süreci başlamıştır.

Dönemin Düşünce Akımları

Ticaretin önem kazandığı ve paranın bollaştığı bu dönemde iktisat biliminin ilk adımları atılmış ve temelde iki düşünce akımı ortaya çıkmıştır: Merkantilizm ve Fizyokratlık.

Merkantilistler: Altın ve gümüş gibi madenlerden oluşan paranın ülkelerin zenginliği için başlıca koşul olduğunu savunur, devlete dış ticaret dengesinde düzenleyici bir görev verirler.

Fizyokratlar: Doğal düzen taraftarıdır ve devletin müdahalesini gereksiz bulurlar. Onlara göre asıl üretici kaynak toprak ve tarımdır; devletin görevi mülkiyet hakkını korumak, altyapı, eğitim ve adaleti sağlamaktır.

Ulusların Yükselişi Ulusların Düşüşü Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey

Klasik Okul ve Ekonomik Liberalizm

Klasik okulun başlıca düşünürleri Adam Smith, David Ricardo, Robert Malthus ve Jean Baptiste Say'dır. Bu okul, felsefi ve siyasal açıdan liberalizm üzerine inşa edilmiştir.

Homo Economicus: İnsan, kendi çıkarını kollayan ve sınırsız ihtiyaçları arasında akılcı seçimler yapabilen ekonomik bir varlıktır.

Adam Smith: Bireylerin kendi menfaatlerini izlemelerinin toplumun da menfaatine olduğunu ve ulusların refahı için sermaye birikiminin en önemli etken olduğunu savunmuştur.

Robert Malthus: Nüfusun geometrik, gıdanın ise aritmetik arttığını belirterek sefaletin önlenmesi için sosyal reformların işe yaramayacağını, nüfus artışının kısıtlanması gerektiğini öne sürmüştür.

David Ricardo: Emegın "doğal fiyatını", işçinin sadece yaşaması ve neslini sürdürmesi için gereken fiyat olarak tanımlamıştır. Ücret, rant ve kâr arasında kaçınılmaz bir çıkar çatışması olduğunu savunsa da çözümün piyasadan beklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Jean Baptiste Say: "Her arz kendi talebini yaratır" (Mahreçler Yasası) diyerek piyasanın her zaman dengeye geleceğini savunmuştur.

Bilimsel Sosyalizm (Marx) ve Sosyal Politikanın Doğuşu i

19. yüzyılın ortalarında, ütöpik sosyalistlerin ahlaki eleştirilerinin ötesine geçen ve işçi sınıfı hareketini bilimsel bir temele oturtan Karl Marx'ın görüşleri önem kazanmıştır.

Marx, kapitalist üretim sürecini kendinden önceki üretim biçimlerinin gelişmesine bağlamış ve bu süreci maddeci bir tarih anlayışıyla açıklamıştır.

- **Sınıf Çatışması:** Marx'a göre kapitalizm, sermaye sahipleri (burjuvazi) ile emeklerini satmaktan başka çaresi olmayan işçiler (proletarya) arasında uzlaşmaz bir çelişki yaratır.
- **Sermaye Birikimi:** Kapitalist birikim süreci, ekonomik güç ile siyasal gücün birbirinden daha net ayrılmasına ve toplumsal değişimin tetiklenmesine yol açar.
- **İşçi Sınıfının Güçlenmesi:** İşçi sınıfının toplumsal bir güç haline gelmesi ve mücadelesi, sosyal politikaların ve sosyo-ekonomik hakların kabul edilmesindeki en temel etkindir.

Sosyal Politikanın Doğu ve Gelişimi

Modern anlamda sosyal politika, 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'da yaşanan ağır sefalet ve sınıf çatışmalarının bir sonucu olarak doğmuştur.

İlk Uygulamalar: Sosyal politika kavramı ilk kez Almanya'da, endüstrileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan iş kazası, hastalık, işsizlik ve yaşlılık gibi risklere karşı işçileri korumak amacıyla kullanılmıştır.

Dar Kapsamdan Geniş Kapsama: Başlangıçta sadece işçi sınıfını ve çalışma yaşamını hedefleyen "dar anlamda" bir politika iken , zamanla tüm toplumu kapsayan, sosyal adalet ve eşitliği hedefleyen "geniş anlamda" bir politikaya dönüşmüştür.

Siyasal Bir Seçim: Sosyal politika her zaman siyasal bir seçim olmuştur ve demokratikleşme süreçleriyle, vatandaşlık haklarının gelişimiyle doğrudan ilişkilidir.

Güncel Durum: Neoliberalizm ve Sosyal Devletin Daralması

- Sosyal Devletin Altın Çağı: İkinci Dünya Savaşı sonrasında (1945-1975), sosyal devlet anlayışının güçlendiği ve sosyal politikaların en yaygın uygulama alanını bulduğu bir döneme girilmiştir.
- Günümüzde küreselleşme ve neoliberal politikalar, sosyal devleti "işe yaramaz" ilan etme eğilimindedir. Sosyal hakların "hak" temelinden çıkarılıp tekrar "yardımseverlik veya merhamet" anlayışına (liberal hayırseverlik) doğru kaydırıldığı bir süreç yaşanmaktadır.

Kullanılan Kaynaklar

Koray, M. (2012). Sosyal
Politika. İmge Kitabevi

Şahin Taşgın, N. (2017).
Yoksulluk İnsan Hakları ve
Sosyal Hizmetler. Nika
Yayınevi.